

Török Gábor¹

A jogegység biztosítása, avagy van-e helye a kodifikációban az önfeladó mintakövetésnek?

Nehezen lehetne megkérdőjelezni egy tudományos vita fontosságát és jelentőségét. (Persze ha tényleges és nem álvitáról van szó.) Ez természetes, hiszen a vita visz közelebb a megoldáshoz, illetve – ha már elfogadott törvényről van szó – az esetlegesen szükséges módosításokhoz, finomításokhoz.

Éppen ezért nagy örömmel vettem kézbe a *Magyar Jog* 2020/2. számát, amelyben Varga Zs. András vitatkozik Osztovits Andrással a jogegység biztosíthatóságának kérdéséről a 2019. évi CXXVII. törvény rendelkezései kapcsán.² A vita egyik sarkalatos pontja – ahol a szerzők teljesen eltérő álláspontot képviselnek, a „korlátozott precedensrendszer” bevezetése jogunkba.

*

A jogalkotás egyik íratlan/írott szabálya a precíz fogalomhasználat és a közérthetőség. Éppen ezért egy új vagy eddig a felszínen nem megjelenő kifejezés magyarázatra szorul. Mi is az a precedens? A *Jogi lexikon* négy címszót is szentel neki: bírói jog, *common law*, esetjog, precedens.

- Bírói jog: a bíróságok szokásjogaként jön létre, amely a precedenseken keresztül érvényesül. „A bíróságok így a jogvita eldöntésében széles körű önállósággal rendelkeznek, amennyiben ők hivatottak kinyilvánítani, hogy mi a jog (*iura novit curia*). Feladatuk tehát nem csupán a jog mechanikus alkalmazása, hanem továbbfejlesztése, pontos újrafogalmazása, illetve megalkotása is.”³

¹ Professor emeritus, Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék. Kapcsolat: torok.gabor@uni-nke.hu.

² Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 81–87; Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 72–80.

³ Lamm Vanda (szerk.): *Jogi lexikon*. Budapest, CompLex, 2009. 96–97.

- *Common law*: tágabb értelemben Anglia közös joga, a szűkebb fogalom szerint a szokásjogon alapuló angol jog forrása, ahol az egyes esetek nyomán a bíró alkotja a jogot. Átfogó értelemben „a jogcsaládok egyikét jelöli, amely Anglián és Walesen kívül néhány kivételtől eltekintve az angol gyarmatbirodalomhoz tartozó vagy angolszász befolyás alatt álló országok jogrendszereit foglalja magában”.⁴
- Esetjog: „A jogalkotás legegyszerűbb lehetősége, amikor egy konkrét jogesetben eljáró bíróság egyidejűleg határozza meg a döntésben ennek jogalapját, s e jogalapból a jogesetre nézve levont következtetését.”⁵
- Precedens: olyan felsőbbbírósági döntés, amelyet a gyakorlatban kötelező figyelembe venni. Kiforrott formájában az angol-amerikai jogrendszerben találkozunk vele. „»Minthogy az esetek értelme és szelleme alkot jogot« (Lord Mansfield), a döntésből nem a voltaképpeni döntvényt, nem az alaphelyzet elemzését (*obiter dicta*), hanem ennek jogi megalapozását (*ratio decidendi*) használják fel hivatkozásként a későbbi joggyakorlatban.”⁶

E rövid megfogalmazásokból is kitűnik a lényeg: jellegzetesen angolszász jogintézménnyel van dolgunk, érvényesüléséhez kell a pozitív jog hiánya, szokásjogi alapon áll tehát, és rendkívül alapos, mélyreható bírói elemzést kíván.

Ha a *common law* viszonyát nézzük az angol jog másik két pilléréhez (törvényi jog, *equity*), akkor megállapítható, hogy a törvényi jog elsőbbséget élvez. „A bíróság a *statute law* (törvényi jog) esetében nem keresheti a *ratio decidendi*, mint ahogy azt a *common law* esetében teszi, hanem szorosan, szó szerint köteles a törvényt értelmezni.”⁷ Más a helyzet az *equity*vel, amely kiegészítő jellegű, léte csak a *common law*-val együtt képzelhető el, ugyanakkor szükség van rá, hiszen érvényesítése kiküszöböli a *common law* hiányosságait. Csak egy példa: a bírónak nem kell alkalmaznia a precedensben foglalt jogelvet, ha annak érvényesítése a konkrét ügyben aránytalanul méltánytalan lenne a felek egyikére.

Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy az idézett szócikkek szerzője (szerzői) egy rövid utalást tehettek volna a magyar jogfejlődésre. A Magyar Királyságban a szűkebb értelemben vett magánjog mindvégig kodifikálatlan maradt, így a bíróságok a szokásjog alapján döntöttek.⁸ Szladits megállapítása szerint:

⁴ Lamm (2009): i. m. 134.

⁵ Lamm (2009): i. m. 215.

⁶ Lamm (2009): i. m. 568.

⁷ Szladits Károly: *Az angol jog kútfeői*. Budapest, Grill, 1937. 87.

⁸ A szokásjogról lásd részletesen például: Horváth Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat, 2006. 114–142.

„A mai jogélet gyorsabb lüktetése és szakszerűbbé válása mellett a bírói jog a szokásjognak nemcsak legfontosabb kifejezője, hanem egyúttal leghatékonyabb továbbfejlesztője is. A bírói gyakorlatnak ez a szerepe annál jelentősebb, minél hézagosabb valamely írott jogrendszer. Mai kodifikálatlan magánjogi rendszerünkben, egyéb magánjogi szabályaink gyér és darabos tételleivel szemben a bírói jognak van túlnyomó jelentősége jogunk tartalmának kifejtése és továbbfejlesztése körül. Legelsősorban áll ez legfőbb bíróságunk, a Kir. Kúriának a gyakorlatáról.”⁹

A szokásjog persze önmagában még nem eredményezi a precedensrendszer kialakulását. A Kúriának egyedi ügyekben hozott határozatai ugyanis akkor sem kötelezőek, ha elvi jelentőségű jogkérdést döntenek el. (Ezek voltak az úgynevezett döntvények, amelyek a Polgári Jogi Határozatok Tárában jelentek meg.) Az alsóbb fokú bíróságokat viszont mindenképpen kötik a Kúria általános, elvi határozatai, amelyek formái a polgári jogegységi és a polgári teljes-ülési határozatok. Ezen eszközökre – Szladits szerint – „az igazságszolgáltatás egyöntetűségének megóvása végett” van szükség.¹⁰

Precedens – van vagy nincs

Rátérve most már a vita érdemi részére, az első, ami megállapítható, hogy a felek kiindulópontja sem egyezik meg: amíg Varga Zs. szerint a precedens már régebb óta jelen van jogrendszerünkben, addig Osztovits azt vallja, hogy teljesen új dologról van szó. Pontosabban Varga Zs. „precedenshatásról” beszél, amely nála azonos a Kúria ítéletének kötelező voltaival az alsóbb fokú bíróságok tekintetében. Mindezt a jogegységből vezeti le. („A precedenshatás dogmatikai értelemben szükségszerűen következik a jogegység követelményéből.”)¹¹ Ez abból az alaptételből adódik, hogy „ugyanazon jogszabálynak ugyanazon helyzetben nem lehet kétféle értelme”.¹² Persze a szerző, Varga Zs. is tudja, hogy nincs két teljesen megegyező ügy, vannak tehát eltérési lehetőségek.

„Ezek viszont mindig olyan kivételek a jogegység követelménye alól, amelyek alkalmazásának csak formálisan, a korábbi értelmezés kötelező erejének bírói hatalommal való megvonása mellett lehet helye.” Végezetül leszögezi: „Nem azért kell a Kúria ítéleteinek precedenshatást tulajdonítani, mert vannak más jogrendszerek, amelyekben van ilyen hatás, hanem azért, mert nem képzelhető el olyan főbíróság, amely fel lenne hatalmazva arra, hogy egymással ellentétes döntéseket hozzon.”¹³

⁹ Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog*. Budapest, Grill, 1938. I. 123.

¹⁰ Szladits (1938): i. m. 124.

¹¹ Varga Zs. (2020): i. m. 82.

¹² Varga Zs. (2020): i. m. 82.

¹³ Varga Zs. (2020): i. m. 82.

Osztovits előjáróban kifogásolja a jogalkotás módját (salátatörvény), valamint azt, hogy a normaszöveg és az indokolás összhangja nem teljes. (A kérdéssel bővebben foglalkozom a harmadik szakaszban.) Ezt követően az angolszász precedensrendszer és módszert mutatja be röviden, végül pedig felhívja arra a figyelmet, hogy a bírói gyakorlatban ennek a módszernek a bevezetése mérhetetlen zavarokat és károkat okozhat. Ez utóbbi oka – egyebek között – technikai is. Az ítéletekhez ugyanis hozzá is kell férni. A kúriai döntéseket a Bírósági Határozatok Gyűjteményében kell közzétenni. „Jelenleg ez a gyűjtemény 38 800 kúriai határozatot tartalmaz mindenfajta feldolgozás, csoportosítás nélkül. [...] Lényegében a fellelt találatokat egyesével külön-külön kell megnyitni, végigolvasni, szelektálni mind a jogi képviseletet ellátó ügyvédeknek, mind a beadványokat feldolgozó bírácoknak.”¹⁴ A korlátlan hivatkozási rendszer tarthatatlanságát Angliában is felismerték, ezért – közel 150 éve – megjelentek a különböző módszerekkel szerkesztett kötetek, adatbázisok.

Ítélező kontra igazgatási döntés

Varga Zs. tíz gondolata közül a negyedik leszögezi, hogy csak ítélezési eszközökkel biztosítható a jogegység, a hetedik pedig arról szól, hogy a Kúria ítéleteinek precedenshatását nem pótolhatják informális és igazgatási eszközök. Mi állhat e kijelentések mögött? Nem más, mint a Szerző azon meggyőződése, hogy a jogegység (amelynek biztosítása a Kúria alkotmányos feladata) csak és kizárólag ítélezés útján biztosítható. Alkotmányos államban minden más jogegységesítő forma idegen a bíróságoktól, ezért csak kiegészítő, információgyűjtő célt szolgálhat, de kötelező erő semmiképpen nem tulajdonítható ezeknek. „Minden eszköz, amely a felek kizárásával kívánja a jogegységet biztosítani, vagy alkalmatlan (mivel nem társulhat hozzá kötelező erő), vagy önkényes (ha mégis kötelező erővel bír).”¹⁵ A hetedik pont alatt pedig megállapítja, hogy

„[A]z elvi bírósági határozatok és döntések közzététele nem ítélező, hanem igazgatási döntés eredménye. Olyan döntés, amely sem az Alaptörvényben biztosított feladattal nincs összhangban, sem az európai szokásokkal, ezzel szemben bizonyosan megállapítható, hogy a szovjet jogfelfogás továbbélése. Ez a megoldás logikus volt a hatalommegosztás tagadása idején, de teljességgel elfogadhatatlan egy alkotmányos jogállamban, ma, Magyarországon.”¹⁶

¹⁴ Osztovits (2020): i. m. 77.

¹⁵ Varga Zs. (2020): i. m. 83.

¹⁶ Varga Zs. (2020): i. m. 85.

A magam részéről az idézett gondolatokhoz csupán két megjegyzést fűznék: az elvi bírósági határozatokat és döntéseket bírói tanácsok hozzák az egyes konkrét, egymáshoz hasonló ügyekből az általánosítható jogi következtetések levonásával és összegzésével, vagyis magas szintű absztrakciót végeznek (azt is mondhatnánk, hogy az egyes ügyek „*ratio decidendi*”-jét állapítják meg) – ez mindenképpen érdemi jogász munká. Az a tény, hogy a döntés közzétételének folyamatában igazgatási elem is van (ha nagyon akarom), még nem teszi magát a döntést igazgatási jellegűvé. Ami pedig a második megjegyzésemre illeti: politikai jellegű kijelentéseknek lehet ugyan – kivételesen indokolt esetben – helye egy szakcikkben, de akkor ezt alaposan indokolni kell: mit jelent a szovjet jogfelfogás, és melyek a szóban forgó európai szokások – az egyszerű kijelentés nem elég.

Osztovitsnál persze fel sem merül az „igazgatási döntés” kategóriája, ő „csupán” a civilisztikai, illetve büntetőkollégium-vezetők országos tanácskozásainak eredményeit ismertető állásfoglalásokra hívja fel a figyelmet. Bár e tanácskozásokat a törvény nem nevesíti, de

„évtizedek óta az egyik legfontosabb, a bírói gyakorlatra közvetlen hatással bíró tanácskozási forma. A törvény módosításának az a rendelkezése, amely szerint – többek között – CKOT, BKOT állásfoglalások nem tehetők közzé, nem szünteti meg ezeket az üléseket. [...] A törvénymódosítás csak annyit ért el, hogy innentől kezdve ezek nem tehetők közzé, tehát senki nem fog tudni róluk, a kollégiumvezetők ugyanakkor a saját igazgatási területükön ezeket a »titkos« állásfoglalásokat is érvényesítik. A törvénymódosításnak ez a szigora tehát kontraproduktívnek tűnik, mert nem megszüntet valamit, hanem elrejt információkat a jogalanyok elől.”¹⁷

A törvény – a jogalkotás szempontjából is – különlegesnek számít. Magában a normaszövegben ugyanis hiába keresnénk a bevezetésre kerülő fogalmat (korlátozott precedensrendszer), azt ott nem találjuk, az indokolásban viszont szinte csak erről van szó. A „megoldás” azért is sajátos, mivel a kodifikáció elmélete szerint „[a]z indokolásnak – mint ezt a neve is mutatja – az a célja, hogy a törvény előkészítéséért felelős személy vagy szervezet számot adjon azokról a megfontolásokról, amelyeket a törvényjavaslat kidolgozása során szem előtt tartott. Ami az indokolás jogi természetét illeti, le kell szögezni, hogy az senkit semmire nem kötelez.”¹⁸ Ha Kampis másodikként idézett mondata igaz, akkor – többek között – e tanulmány is oka fogott, az első viszont teljes mértékben megállja a helyét, mivel jól tükrözi a jogalkotói szándékot.

¹⁷ Osztovits (2020): i. m. 75.

¹⁸ Kampis György: *Kodifikáció*. Budapest, Unió, 1995. 153.

Persze nem megfontolásokról van szó, hanem sokkal inkább kőbe véssett igazságokról. A Kúria legfontosabb feladata a jogegység biztosítása – szögezi le az indokolás (65–74. §) első mondata. A továbbiakban megtudhatjuk, hogy az eddig rendelkezésre álló eszközök csak részben voltak elegendőek, s nem feleltek meg teljesen a Velencei Bizottság által követett európai követelményeknek. „A Velencei Bizottság töretlen álláspontja szerint a jogegységet a peres felek indítványára, rájuk kihatóan jogorvoslati eszközökkel kell biztosítani, nem pedig informális, igazgatási jellegű módszerekkel, amelyekből a döntések következményét viselő peres felek ki vannak zárva.” Ezt követően az indokolás még hosszan foglalkozik a Velencei Bizottság véleményének ismertetésével, de olyan szövegkörnyezetben, hogy azok igazságához kétség sem férhet. E kitűnő grémium mind Örményország, mind Szerbia esetében (nyilván alapos jogtörténeti elemzéseket követően) a precedensrendszerre való áttérést javasolja. Alapjelentésében viszont elvi éllal szögezi le: „Kifejezetten poszt-szovjet megoldásnak tekinti az egyes legfelsőbb bíróságok elvi (tehát nem konkrét perekben hozott döntésekből kiolvasható, hanem) jogalkotás jellegű iránymutatásait, és ehelyett az egyedi ügyekben hozott döntésekkel elért jogegységesítő hatást preferálja.”

A magyar királyi Kúria bírái valószínűleg értetlenül állnak gyakorlatuk „poszt-szovjet” minősítése előtt – túl azon, hogy nem értenék (a Szovjetunió léte akkor még tény volt) –, hiszen számukra a jogászai érvelés még a minimumot jelentette, nem volt helye döntéseikben az ex cathedra kijelentéseknek, hanem mindent alátámasztani és indokolni kellett. Az indokolásban ezt követően is kinyilatkozással találkozunk. „A külföldi és hazai szakirodalom irányadó álláspontja szerint a precedensbíráskodás stabilitást, kiszámíthatóságot és a jog egységét biztosítja, és ezáltal az önkényes (az egyedi esetről egyedi esetre történő) döntéshozatal lehetőségét csökkenti, mivel igazolási kötelezettséget ró a bíróságra.” Persze megkérdezhető lenne, hogy mely külföldi és hazai szakirodalomra gondolt a Szerző (avagy Szerzők), amely ráadásul „irányadó”, és miért a precedensrendszer az egyetlen üdvöztető forma. Sajnos további gyöngyszemekkel is találkozhatunk: „Ez a gyakorlat egyre finomabb különbségtételhez vezet, és lépésről lépésre tartalommal tölti meg a jogrendszer elvont rendelkezéseit, illetve egyre jobban szűkíti a bírói jogértelmezés mozgásterét.” A jogrendszer „elvont rendjéről” lehet ugyan elmélkedni, de mivel tételes jogról van szó, nem biztos, hogy érdemes. Ha továbbhaladunk az indokolás tanulmányozása során, még magasabb megállapításokhoz jutunk:

„Az eltérés okai jellemzően – és az amerikai szakirodalom alapján – például a következők lehetnek: a konkrét ügy elbírálásakor olyan új történeti körülmény vagy ismeret merül fel, amely kétséget ébreszt a korábbi szabály alkalmazhatóságával szemben, olyan új gazdasági és politikai feltételek állnak fenn, amelyek a szabály további, folyamatos alkalmazását lehetetlenné teszik, a tények megváltoztak a korábbi döntés

meghozatalától eltelt időszakban, a bizalom megléte, azaz a korábbi határozat miatti ésszerű várakozás a döntés fenntartására. A döntésben további szempontok is segíthetnek, ilyen például a korábbi határozat »kora«, ami egyben akár a megerősítésnek és a felülbírálatnak is indoka lehet. A Kúria közzétett határozatai tehát speciális szerepet kaphatnak, hiszen a korábbi határozatok alkalmazása a kiszámíthatóság következtében hozzájárulhat a jogbiztonság növeléséhez is.”

E tanulmány elején nem véletlenül idéztem a *Jogi lexikon* szócikkeit – mindegyikükben közös az, hogy a precedensrendszer s annak bármilyen változata csak és kizárólag a szokásjog alapján működőképes. Szokásjogi rendszer hiányában egyszerűen működésképtelen. Az indokolás tehát csupán azzal nem számol, hogy hazánkban 1959 óta van például írott polgári törvénykönyv, és a szocializmus évtizedei alatt a szokásjogi bíráskodás eltűnt a magyar gyakorlatból. Persze sok egyéb is – amint arra éppen az Ünnepekt mutat rá: „A liberális felfogás jogpozitivizmusa alapján az erkölcs elhagyható az iskolai oktatásból és nevelésből, miként évtizedek gyakorlatának az meg is valósult Magyarországon. Itt tehát, ahol ténylegesen bármiféle erkölcsnek a presztízse minimális, miként a jogé is. A jogot sikerült egyik támaszától megfosztani.”¹⁹ S talán ez is az egyik ok, ami miatt sikerült egy a magyar jogtól jelenleg teljesen idegen rendszert és szemléletmódot bevezetni, lényegében minden különösebb vihar nélkül – szép csendben.

S végül – mintegy csattanóként – jöjjön az indokolás egyik különösen mély értelmű mondata: „A jogegységi panasz bevezetése – szemben a hatályos szabályok szerinti jogegységi eljárással – maradéktalanul megfelel a jogállamiság elvének.” Milyen jogállamiságról van szó? A kantiról vagy esetleg az Európai Parlament által előszeretettel használtról? Jó lenne, ha a Szerző(k) e fogalom jelentését például a magyar Kormányral is közölné(k), talán ez is segítene az Unióval való tárgyalásokon.

Varga Zs. hivatkozott tanulmánya elején elvi élel szögezi le, hogy a bírói függetlenségnek „van két áthághatatlan korlátja: a bírák nem dönthetnek önkényesen és soha nem változtathatják meg a jogszabályokat, ideértve azt is, hogy nem ronthatják le a jogszabályok ésszerű tartalmának érvényesülését”.²⁰ Nézzünk meg most egy konkrét ügyet ebből a szempontból is!

A felperesek annak megállapítását kérték – egyebek között –, hogy társasházukra a Ptk. közös tulajdonra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, a társasházi

¹⁹ Tamás András: Meditáció. In Rácz Lajos (szerk.): *Magister scientiae et rei publicae: Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor tiszteletére 70. születésnapja alkalmából: Liber amicorum studia G. Máthé septuagenario dedicata*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2011. 210.

²⁰ Varga Zs. (2020): i. m. 81.

törvény helyett. Az utóbbi törvény 13. § (3) bekezdése rögzíti, hogy legfeljebb hatlakásos társasház közössége dönthet arról, hogy szervezetére és működésére az e törvényben meghatározott rendelkezéseket alkalmazza. Ha a közösség ilyen határozatot nem hoz, e törvénynek a szervezeti-működési szabályzatra, a közgyűlésre, a közös képviselőre, illetőleg az intézőbizottságra és a számvizsgáló bizottságra vonatkozó rendelkezései helyett a Ptk. közös tulajdonra vonatkozó szabályait kell alkalmazni.²¹

A Kúria – felülvizsgálati bíróságként eljárva – megállapította, hogy a II. r. alperes társasházként működik, „[a] lakóközösség ugyanis társasházat hozott létre, a társasházi szabályoknak megfelelően működik, közgyűlést tart, van közös képviselője, mindez azt jelenti, hogy élt a társasházi törvény 13. § (3) bekezdése biztosította lehetőséggel, tehát a lakóközösség az idézett törvény szabályai szerint működik.”²²

Az indokolásban az a ki nem mondott tétel fogalmazódik meg, hogy ráutaló magatartással is lehet határozatot hozni. Ez szerintem dogmatikai képtelenség, mivel a lakóközösség szavazásra jogosult tagjai kizárt, hogy egyszerre, egyidejűleg ugyanazt a magatartást vagy annak szembeötlő jeleit tanúsítsák. Emellett régi jogelv, hogy a beadványokat nem az elnevezés, hanem a tartalom szerint kell elbírálni, figyelembe venni. A további érvek jogtörténetiek. Mind az 1977. évi 11. tvr. 20. §-a, illetve az ezt felváltó 1997. évi CLVII. törvény 21. § (3) bekezdése a hatlakásos vagy annál kisebb ingatlanok esetében kötelező jelleggel rendelte el a Ptk. alkalmazását. Ezt a kogenciát oldotta fel hatályos törvényünk, amikor az indokolás rögzítette, hogy „széles körben, hosszú idő óta jelentkező igénynek tesz eleget a törvény annak kimondásával, hogy a hatlakásosnál kisebb társasházak közössége dönthet a törvény szerinti szervezeti-működési rendelkezések alkalmazásáról. Ilyen döntés hiányában azonban ezekre a kérdésekre továbbra is a Ptk. osztatlan közös tulajdonra vonatkozó szabályai az irányadóak.” A fentiek fényében tehát egyértelmű, hogy a Kúria precedensképes határozata nem felel meg a tételes jog rendelkezéseinek, s lerontja a vonatkozó szabály „észszerű tartalmát”. Nehezen elképzelhető ugyanis, hogy a „kistársasházak” önként súlyosabb adminisztratív terhet vállaljanak el, mint amennyi éppen szükséges.

Talán mégis kellene még néhány órát tartanod a jelenkor egyes vezető jogalkotóinak.

Isten éltesen, András!

²¹ Bővebben lásd Méhes Tamás: *A Polgári Törvénykönyv vázlata*. Budapest, NKE, 2018. 85–88.

²² A Kúria Pfv. 21237/2011/8. számú precedensképes határozata közgyűlési határozat érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

Irodalomjegyzék

- Horváth Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat, 2006.
- Kampis György: *Kodifikáció*. Budapest, Unió, 1995.
- Lamm Vanda (szerk.): *Jogi lexikon*. Budapest, CompLex, 2009.
- Méhes Tamás: *A Polgári Törvénykönyv vázlata*. Budapest, NKE, 2018.
- Osztovits András: Törvényt módosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 72–80.
- Szladits Károly: *Az angol jog kútfoi*. Budapest, Grill, 1937.
- Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog*. I. kötet. Budapest, Grill, 1938.
- Tamás András: Meditáció. In Rácz Lajos (szerk.): *Magister scientiae et rei publicae: Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor tiszteletére 70. születésnapja alkalmából: Liber amicorum studia G. Máthé septuagenario dedicata*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2011. 203–215.
- Varga Zs. András (2020): Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 81–87.